

Codău Annamária – Demény Péter

EGY NŐNEK CSAK ÍGY LEHET?

BABARCZY ESZTER: *A MÉRGEZETT NŐ*.
JELENKOR, BUDAPEST, 2019.

DP: Milyen kötetnek neveznéd? Én már ezen is gondolkoztam. Tehát hogy novellás?

CA: Inkább novellakezdemények gyűjteményének mondanám. Nagyon sokszor az volt az érzésem, hogy egy-egy gondolatmenetet szívesebben olvasnék esszéként (pl. a Nefertiti testéről szóló *Te szülj nekem testet* című írás kérdésfelvetését).

DP: Tehát tölteléknak érezted?

CA: Tölteléknak esetleg abban az értelemben, hogy ha ezt novelláskötetnek képezem, és azt várom el, hogy novellák legyenek benne, akkor voltak szövegek, amelyek nem illeszkedtek ebbe.

DP: De úgy érted, hogy idegen volt a szereplőtől vagy az elbeszélőtől? Én úgy éreztem – még mindig nem tudom, hogy minek nevezném feltétlenül –, hogy az elbeszélő általában egy okos ember. És akkor illenek hozzá az elmélkedések egy határig. Tehát hogy ez nem indokolatlan, hogy ő gondolkodik, és a gondolkodásában több van, mint egy kevésbé okos vagy egy kevésbé művelt embernek a gondolkodásában.

CA: Ezen abból a szempontból gondolkodtam, hogy amikor van egy ilyen okos meg reflexív elbeszélőnk, akkor hajlamos ez az elbeszélő elmagyarázni nekünk, olvasóknak mindent, és hajlamosak vagyunk elhinni neki mindent, hogy az úgy van, ahogy ő értelmezi. Viszont, ha a szöveg tud adni olyan támpontokat, amelyek segítenek egy kicsit ebből kilátni, az úgy...

DP: ...jó.

CA: Jó, igen.

DP: Annál is inkább, mert hogy ezek gyakran egyes szám első személyű elbeszélések – ezt a meggyőződésre mondom, hogy hiszünk neki. Én leg-

alábbis úgy vagyok vele, hogy egy egyes szám első személyben elmondott történetet könnyebben elhiszek, vagy kevesebb kételyem van azzal kapcsolatban. Elfogadom, hogy most ő beszél, ez az ő története.

CA: Igen, s ezt ő így éli meg.

DP: Igen, mit vitatkozzam én azzal... Egy tanúvallomással vitatkozni nem lehet, nem? Csak ha tudod a valóságnak egy másik perspektíváját, akkor tudsz vitatkozni vele. Ezt csak azért mondom, hogy amellet, hogy egy ilyen okos embernek hiszel, még azért is hiszel, mert nincs mellette egy buta vagy egy nyers, vagy egy érzékibb elbeszélő.

CA: Itt vannak például olyan szövegek, ahol E/1-es narrátor van, vagy a harmadik személyű narráció nagyon közel áll a szereplő tudatához, ilyen intelligens emberről, akár értelmiségiről van szó, de a beszéde színre viszi (például a mondatok ritmikája révén) azt a mentális állapotot, amitől szenved, például abban a szövegben (*A pokol*), ahol a DM-ben a nő obszesszívan nézegeti a termékeket. Ott a beszédében is érzem, hogy egy kényszeres cselekvésről van szó, a szereplő reflektál a saját helyzetére, de színre is viszi azt a narráció. Tehát nemcsak el van beszélve, hogy ő hogyan éli meg a saját helyzetét, hanem a szöveg sikeresen bele is visz abba a logikába. Ugyanígy *A kisolló* című történet esetében, amikor az E/1 elbeszélő a „kis gömböcskéket” tisztítja az arcán, véres sebekbe vágkál, ott is éreztem ugyan ezt, hogy beszippant bennünket, és utána persze kijön az ember a szövegből, s látja egy külső nézőpontból is, hogy itt egy nagyon zaklatott lelkiállapotú szereplőről van szó.

DP: Én még azt éreztem, akár E/1, akár E/3, hogy passzívak a főszereplők, vagy én több aktivitást vártam volna el. Ott van Sennyei Ilma – eltűnik, hírt ad magáról, de nem tudják, hogy miért, vagy nem biztos, hogy úgy van, ahogy gondolják (*Sennyei Ilma eltűnt*). Vagy ott van az a történet, amikor a lány eltűnik vagy eltéved, a szülei megtalálják, de közben ő mindenfelé bolyong, félig hazudik, félig nem, találkozik egy férfival, egy könyvesbolti eladóval (*A levél*). Van az a történet (*Itáliai utazás*), ahol meg is erőszakolják a főszereplő nőt, ott is van, meg nincs is, de ő is provokálja valamiképpen, a passzivitásával provokálja valahogyan a helyzetet, és nem tiltakozik egyből... Mert lehet, hogy ezek a közhelyek vannak az ember fejében, vagy kicsodák, hogy akit megerőszakolnak, az ordít. Ő meg nem ordít.

Szóval azon tűnődtem, hogy vajon ezek a lelkendező reakciók miért vannak. Olykor azt érzem, hogy azért, mert ezek női történetek. Már ez is probléma, hogy mitől női, hogy mire mondjuk rá olyan könnyedén, hogy valamilyenek, mikor éppen olyanok mondják ezt, akik máskor meg óvatosabbak.

Tehát hogy a férfiidentitás nem egyértelmű, a női identitás nem egyértelmű, az áldozatnak lenni nem egyértelmű, te erdélyi magyar, ne nyafogj annyit, de egy női történetben nyafoghatsz. Lehet, hogy éles vagyok, de egy ilyen problémát látok, hogy sztereotípiák mozognak időnként. Egy férfi az, aki rád mászik. Ez a legkönnyebb, ami most eszembe jutott, hogy egy férfi az, aki rád mászik. És nem törődik az élvezetteddel, a síkosságoddal, a méltóságoddal, neki csak az kell.

CA: Ezt én is éreztem ebben a kötetben, hogy egy picit olyan, mintha felütött volna a szerző egy szöveget, hogy „női témák”. S akkor melyek a női tapasztalatok: a szülés – ami azért erősen női tapasztalat –, a menstruáció, a női test és ehhez kapcsolódó testkép, énkép, a női szerepek, ezek társadalmi megítélése stb., és mintha ezekre lettek volna kitalálva ezek a szövegek. Az elgondolás, hogy a nők tapasztalatairól fontos beszélni, megelőzte magukat a történeteket. És emiatt én is éreztem sokszor a helyzetek sztereotipikusságát, vagy hogy nagyon erős, hatásos jelenetek szerepelnek ugyan, sokkolnak, de nem szabadít fel engem mint olvasót az, hogy ezt megírta, megragadta valaki, mert úgy éreztem, hogy nem lép túl egy bizonyos sémaalkalmazás szintjén.

DP: Annak ellenére, hogy tulajdonképp nagyon erősen érzéki tapasztalatokat írna meg, de nem azokat írja meg, hanem az elvárásokat. Ez jutott eszembe arról, amit mondasz, hogy nem a történetből ír.

CA: Igen, s éppen ezért azok a szövegek erősebbek – és említettél már közülük egypárat –, amelyek megfelelnek ezekről az elvárásokról, és így a helyzeteknek az ellentmondásosságát „merik” felvetni.

DP: De lehet, hogy az, hogy E/3 legyél, legalábbis Babarczynál, összefügg ezzel. A *Sennyei Ilma eltűnt* nekem egy erős írás, mert mintha nem bizonygatna, hanem tényleg egy másik embernek a története volna. Most nem arra gondolok, hogy a többi írás Babarczy Eszter személyes tapasztalatának tükrözése volna, mert fogalmam sincs, hogy ő mit élt meg. Tulajdonképp nagyon kevés információ birtokában vagyok, ami őt illeti, ami ebben az esetben jó, mert akkor nem tudom, hogy ő hogy szenvedett vagy nem szenvedett. Azt tudom, amit sokan tudhatnak, a *Nappali Ház* szerkesztője, esztéta, Szijj Ferenc volt felesége, akitől van egy fia. És politikai elemző tévéműsorokban. Ez szerintem pont elég ahhoz, hogy ne tudj semmit, ami ezekben a történetekben ráolvasásszerűen hatna. Mégis az az érzésem, hogy ez a Sennyei Ilma-történet egy jól kívülről figyelt történet: nem hűvösen vagy érzéketlenül, hanem beleérzéssel figyelt történet, és ilyen értelemben

novella. Hogy ha ilyen lenne végig a könyv, akkor nem lenne gondunk ezzel, hogy ez novelláskötet-e.

CA: Igen, és a Sennyei Ilma története, úgy érzem, nem is dominálja le a befogadó terét. Vissza akartam még kicsit térni az általad említett passzivitásra. A kötet címe kapcsán is gondolkodtam efelől: „A mérgezett nő”. Mérgezett, azaz valaki tette ezt vele. Minden történet egy kicsit olyan, hogy történik a nővel. Van egy alaphelyzet, s utána már sodródik a szereplő, akin a fókusz van. S ugye ez összecseng a hagyományos szerepértelmezésekkel, hogy a férfi az aktív, a nő a passzív, s ebben az értelemben lehet, hogy az lett volna a szándék: megmutatni, hogy ezek még mindig milyen erősen működnek. Tehát a feminizmus hullámai s minden emancipációs történet ellenére...

DP: Igen, ez mind szép, csak megint oda vezet, amit mondtunk, hogy ez a szándék nem tesz jót az írásoknak. Kilóg a szándék.

CA: Igen.

DP: Ugye ma már nincsenek tiszta műfajok, hülyeség is erről beszélni, de ugyanez a megoldatlanság érződik valamiképpen... Ha mindenféle műfajtól eltekintünk, mégiscsak van egy írásnak egy írói célja vagy egy írói irány, vagy minek nevezzem, s akkor az írói irányhoz – ha már ennél a kicsit mesterkéltnél szónál maradtam – képest mondhatod, hogy kilóg vagy nem lóg ki. Tehát hogy az elmékedések kilógnak. Mitől mérgezett ez a nő: attól, hogy belenevelték abba, hogy a férfinak át kell adnia magát? De hogyha az egész könyv valahogy erről szól, és ezek mégiscsak külön történetek – és ilyen értelemben megint a műfaji problémát kapirgálom –, akkor lehet, hogy szerencsésebb lenne, ha ez egy regény lenne, amelyben ilyen „mérgezett” egyetlen főszereplő. De itt van akárhány történet, és mindegyikük ilyen: Sennyei Ilma is ilyen, meg az E/1 is ilyen. Valahogy egy olyan világba vetettség érzését kelti. Hogy egy nőnek csak így lehet.

CA: Igen, hogy ez a női sors, ez történik velünk mindig, és van egy nagyon depresszív hangulata emiatt a kötetnek. Önmagában nem baj az, ha egy kötet depresszív, csak ez...

DP: Ez az akartan depresszív. Károlyi Csaba megosztott előzeteseket az *ÉS* március 6-i számában megjelent „kvartettjéből”, a Babarczy kötetét megvitató kvartett írott változatából, és ott olvastam a Visy Beatrix reakcióját valakinek a hozzászólására, aki meg akarta győzni, hogy ezek jó szövegek. Visy mondta, hogy neki is vannak kedvencei, de mégiscsak azt érezte bennük, hogy persze, a nők sorsa nehéz, fontos társadalmi kérdés kipipálva. Azt hiszem, hogy sokszor ez a bajom nekem is vele.

CA: Továbbra is nagyon fontos beszélni ezekről a – női – problémákról, de ha már azt választjuk, hogy irodalomban tegyük, akkor szerintem az eredmény jobb, ha tényleg élünk az irodalom eszközeivel, vagy azzal, amit az irodalom tud. Hogy ne érződjék ez a görcsösség, ami a legtöbb szöveget jellemzi.

DP: S erre mondd azt, hogy a kétértelműséget ritkán veti fel vagy teremti meg...

CA: Igen.

DP: Még azt a cicás írást szerettem (*Voland*), mert az is valahogy arról szólt, vagy másként szólt arról, hogy egy magányos embernek – magányos, azt hiszem, ebben minden benne van – mennyire kell egy ilyen Voland, s mennyit megtesz azért, hogy ez a Voland jól érezze magát nála. Na de a másik történetben, Olaszországban, amikor a nő két férfival végül is elmegy, ő megy el, persze, nem azt mondom, hogy muszáj megtörténjen, ami ott megtörténik, hogy ha két férfival elmész, de valahogy a helyzet mégiscsak azt sugallja, nem? Hát két ismeretlen férfi, miért mennél el velük?

CA: Ott azért van kiszolgáltatottság. Egy utazgató nőről szól a novella, aki nem foglalt hotelszobát, hogy spóroljon... Meg az ember jóhiszemű, nem gondolja, hogy fellépett egy pasi egy bárban, akivel onnan egyszerre indulnak majd el, és a vége erőszak lesz... Pont azért működik a szöveg, mert gyanús is meg nem is a helyzet, olvasóként is hajlamosak vagyunk elhinni, hogy ez most nem az lesz, amire gondolunk, s nem hibáztathatjuk a nőt azért, mert aztán visszaéltek a jóhiszeműségével, az akaratát figyelmen kívül hagyták, még akkor is, ha a nő maga adott ponton érez is valamilyen élvezetet („...érzi a vágyat, a saját kínzó kívánságát, hogy jönne még Lulo, hogy hatolna belé igazán, hogy csinálná még ezt egy kicsit.”, 126). Tehát itt épp belülről, a helyzetből és a válaszreakciókból tudja a novella ezt velünk megértetni, ahogy zavarba hoz, a helyzet zavarosságába ránt bele.

Szóval, ha inkább narratívák ezek a szövegek, az jobban működne, inkább a történet tud megmutatni sokféle árnyalatot, mintsem az elmélkedés. Ezekben az esetekben.

DP: Meg hát, ha te mindig tudsz elmélkedni, akkor ez valahogy visszaüt a kiszolgáltatottságra, nem? Össze kéne omoljon az elmélkedésed, hogyha téged annyira megsebeznek, nem? Hogyha megint úgy jössz ki, hogy tudsz írni egy esszét vagy egy meditációt, akkor végül is veled semmi nem történt... Nem? A világod megrendül, hogyha bízol két fiúban, s ők meg erőszakolnak... Nem hiszem, hogy ugyanúgy le tudsz vonni következteté-

seket. S időbeli távolság nincsen, mert úgy beszél, mintha ott beszélne, amikor az ágyon... Nem mondja, hogy eltelt negyven év.

CA: De én éreztem abban egy ilyenfajta megoldatlanságot, hogy a nő nem tudja, mit kezdjen a helyzettel, mert a vége felé van egy olyan mondat, hogy nem tudja, megerőszakolták-e: „Nem tudja még, hogy megerőszakolták, nem haragot érez, csak szégyent. Évek kellene ahhoz, hogy megértse. Az erőszak az akarat tagadása, a másik létezésének tagadása, léi én vagyok, és én ezt nem akarom. Jogom van nem akarni.” (134) Tehát nem feltétlenül tudja elmondani azt, ami történt vele.

DP: Igen, ez meg ugye az íróilag rossz szándéknak is ellentmond, mert egy #metoo-s aktivista azt mondaná, hogy megerőszakolták – egyértelmű következtetést vonna le. De ő ott arra mondja, hogy ő is cinkos volt valamiképpen, nem? Hogy akkor nevezheted erőszaknak, ha nem vagy benne. De ő felment, hosszú ideig nem tiltakozott, meg belesodródott stb.

CA: Olvasható így is, de én úgy értelmeztem, hogy itt látszik meg a traumatikussága a helyzetnek, hogy nincsen nyelvünk arra, hogy egy ilyen tapasztalatról hogyan beszéljünk, hogy nehéz ezt artikulálni, és nehéz elismerni és elfogadni, mert hatalmas szégyenérzet kapcsolódik annak a mondatnak a kimondásához, hogy „Engem megerőszakoltak”. Ha úgy volt, ha nem, az egy nagyon nehéz mondat.

DP: De biztos benne van az is, amit korábban mondtunk a mérgezettségről... Abban a szövegben, amikor egy vendég tudóssal sodródik viszonyba a tudós nő (*Virágok*). Abban is azt éreztem, hogy a tekintély a meghatározó. Az a szereplő sem akarja átadni magát, de átadja magát, vagy megadja magát, vagy... lefekszik vele. S akkor ez lehet, hogy amiatt van, hogy leteperi a nagy férfi, aki okos, aki művelt, aki sikeres, akinek karrierje van... Tehát ez a mérgezettség ilyen történetekben nyilvánul meg. A kettőnek nem kéne összefüggenie egy – mit tudom én, hogy mi az, hogy normális, de – olyan társadalomban, amelyre vágyunk: akármilyen egy férfi, nem rendelkezhet a te testeddel. És persze ezt egy anya – most egy általános anyát értek – sem mondja a lányának, hogy rendelkezhet, de azt mondja, hogy mégiscsak a férje, mégiscsak ő keresi a pénzt, mégiscsak híres ember, mégiscsak ő a gyereke apja... na, ismerjük ezeket. És ezek belénk szivárognak, ha nő vagy, ha férfi vagy, csak egy férfira másként hatnak, mint egy nőre.

CA: Úgy tűnik Babarczy szövegeiből, hogy ebből nem lehet kilépni...

DP: Igen, van egy ilyen körköröség vagy bezártság...

CA: S a kötet kompozíciójában is látszik ez, hogy a gyerekkortól, a kamaszkori tapasztalatokkal kezdődik, s a kötet végére az öregség és a halál

felől látjuk ugyanezt... Tehát a kötet is bezárja magába ezt a „mérgezettséget”.

DP: Ugye az egyes szám első személyű történetekben, úgy emlékszem, nem mond nevet, mert hogyha megnevezi, mint Sennyei Ilmát, akit már nem tudom, hányadszor mondok... Tehát ő is olyan, nincs kivétel, nincs egy olyan nő, aki egy Jeanne d’Arc vagy egy vamp lenne... nincsen ezekben a történetekben, vagy nemigen láttam, hogy lenne. Ha lenne, az megint sztereotípiá lenne, de más sztereotípiá, aki úgy fogalmaz, vagy úgy képzeleli el magát a világban. És ez a mérgezett nő meg nem a lázadó nő. Itt nem úgy van megírva, hogy a mérgezettség ellen lázad, hanem a mérgezettség áldozata, nem?

CA: Igen. Próbálok most kivételen gondolkodni, de nem jut eszembe.

DP: Hát én nem emlékszem, hogy volna.

CA: Ha az volt a koncepció, hogy foglalkozzunk az áldozatokkal, vagy azoknak a történeteivel, akik nem tudnak lázadni, akik ledermednek, vagy nem tudnak cselekvők lenni, ez így érvényes lehet... Viszont ehhez, úgy érzem, nem elég árnyaltak, nem ásnak eléggé mélyre a szövegek.

DP: De miért?

CA: Részben azért, amit már eddig is beszéltünk, hogy vagy sztereotípiák mozognak benne, vagy igen leuralja a narrátor azt, hogyan kell értelmezni, ami éppen történik, vagy nem kapunk elég információt a szereplők motivációjáról, háttéréről, arról, hogy mi vezethet egy-egy dominanciaviszony kialakulásához. Így pedig csak a szükségszerűség mozgat mindent.

DP: Mit gondolunk akkor végül is, hogy *A mérgezett nő* egy egyenetlen novelláskötet? Vagy egyenetlen kötet, hogy ne lovagoljunk a műfajokon?

CA: Igen, egy egyenetlen, de jó szándékú kötet, abban az értelemben, hogy tematizálni kíván máig problematikus megélt helyzeteket, de...

DP: ... nem mindig sikerül.

CA: Ahogy mondtad, kilóg belőle a szándék.